

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. УКУК

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ПРАВО

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. LAW

e-ISSN: 1694-8661

№1(4)/2024, 32-38

УДК: 34.343

DOI: [10.52754/16948661_2024_1\(4\)_5](https://doi.org/10.52754/16948661_2024_1(4)_5)

**ЖАШЫ ЖЕТЕ ЭЛЕКТЕРДИН КЫЛМЫШТУУЛУГУНУН СЕБЕПТЕРИ ЖАНА
ШАРТТАРЫ**

ПРИЧИНЫ И УСЛОВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

CAUSES AND CONDITIONS OF JUVENILE DELINQUENCY

Жаасынбек кызы Айнура

Жаасынбек кызы Айнура

Ainura Zhaasynbek kyzy

ю.и.к., улук окутуучу, Ош мамлекеттик университети
к.ю.н., старший преподаватель, Ошский государственный университет
Candidate of Law, Senior Lecturer, Osh State University
zhaasynbekkyzy@inbox.ru

ЖАШЫ ЖЕТЕ ЭЛЕКТЕРДИН КЫЛМЫШТУУЛУГУНУН СЕБЕПТЕРИ ЖАНА ШАРТТАРЫ

Аннотация

Бул макалада азыркы коомдогу жашы жете электердин кылмыштуулугунун негизги себептери жана шарттары берилген. Социалдык жактан кооптуу абалда турган жашы жете элек балдарды жана үй-бүлөлөрдү өз убагында аныктоо боюнча жеке профилактикалык иштердин бир катар маселелери каралды. Жашы жете электердин кылмыш жасашынын себептери ар кандай. Эгерде жашы жете элек кылмышкердин инсандыгына өзгөчө көңүл бурулса, профилактикалык иш-аракеттер ийгиликтүү болот. Жашы жете электердин кылмыштуулугу азыркы коомдогу эң курч көйгөйлөрдүн бири жана укук коргоо органдары менен үй бүлөнү жана мугалимдердин арасында чоң тынчсызданууну жаратат.

Ачкыч сөздөр: өспүрүм, мамиле, коом, мыйзам, чөйрө, укук, кылмыш.

ПРИЧИНЫ И УСЛОВИЯ ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

CAUSES AND CONDITIONS OF JUVENILE DELINQUENCY

Аннотация

В данной статье представлены основные причины и условия преступности несовершеннолетних в современном обществе. Был рассмотрен ряд вопросов индивидуальной профилактической работы по своевременному выявлению несовершеннолетних и семей, находящихся в социально опасном положении. Множество причин, по которым несовершеннолетние совершают преступления. Профилактические меры могут быть успешными, если уделять особое внимание личности несовершеннолетнего правонарушителя. Преступность несовершеннолетних является одной из наиболее острых проблем в современном обществе и вызывает серьезную озабоченность правоохранительных органов, семей и педагогов.

Abstract

This article presents the main causes and conditions of juvenile delinquency in modern society. A number of issues of individual preventive work on the timely identification of minors and families who are in a socially dangerous situation were dealt with. The reasons why minors commit crimes are many. Preventive measures can be successful if special attention is paid to the personality of the minor offender. Juvenile delinquency is one of the most pressing problems in today's society and is of great concern to law enforcement agencies, families and teachers.

Ключевые слова: подростки, взаимоотношения, общество, закон, окружающая среда, преступность.

Keywords: teenagers, relationships, society, environment, law, crime.

Азыркы социалдык-экономикалык шарттар жашы жете электердин кылмыштуулугуна таасир этүүчү негизги факторлордун бири болуп саналат. Байлар менен кедейлердин ортосундагы ажырым, региондордун бирдей эмес өнүгүшү жана жогорку жумушсуздук жаштардын өзүлөрүнүн жашоосун камсыз кылуу үчүн кылмыштуу иштерге аралаша турган шарттарды түзөт. Ошондой эле үй бүлөлүк мамилелердин жана билим берүү системасынын өспүрүмдөрдүн кылмыштуулугуна тийгизген таасири эске алынышы керек. Кээ бир учурларда, үй бүлөлөр ар кандай көйгөйлөрдөн улам балдарды тарбиялоодо кыйынчылыктарга туш болушат, мисалы: алкогольдук көз карандылык, зордук-зомбулук же ата-энелердин жоопкерчиликсиздиги. Бул өспүрүмдөрдүн өнүгүшү үчүн жагымсыз чөйрөнү түзүп, алардын кылмыштарга катышуу ыктымалдыгын жогорулатат. Жашы жете электердин арасындагы кылмыштуулуктун себептерин жана факторлорун изилдөөнүн маанилүүлүгүн криминологдордун, психологдордун жана социологдордун көптөгөн изилдөөлөрү баса белгилейт. Бул изилдөөлөр өспүрүмдөрдүн кылмыштуу жүрүм-турумунун механизмдерин жакшыраак түшүнүүгө жана калктын ушул категориясында кылмыштуулукту алдын алуунун эң натыйжалуу стратегияларын жана ыкмаларын иштеп чыгууга мүмкүндүк берет. Кыргызстанда өспүрүмдөрдүн кылмыштуулугун талдоо коомго жана анын түзүлүшүнө таасир эткен тарыхый мезгилдердин ар түрдүүлүгүн эске алышы керек.

Жашы жете электердин кылмыштуулугунун негизги себептери көйгөйлөрү жана социалдык, экономикалык, психологиялык жана маданий факторлорго байланыштуу. Социалдык-экономикалык фактор-жакырчылыкта жана жумушсуздукта жашаган жакыр үй-бүлөлөрдөн чыккан жаштар көбүнчө жашоо жана жашоо-тиричиликти издеп жатканда кылмыш дүйнөсүнүн курмандыгы болушат. Көп учурда кылмыштуу топтор жаштарга акчалай колдоо көрсөтүп, жакшы жашоого убада берип, аларды өзүнө тартып турат. Билим берүү чөйрөсү жогорку сапаттагы билим берүү жана аз билим берүү ресурстарына жетүү мүмкүнчүлүгүнүн жоктугунан улам, айрым тармактарда өспүрүмдөрдүн кылмыштуулугун жайылтууга болот деп эсептейт. Ийгиликтүү карьера үчүн керектүү көндүмдөр жана билимдер жок болсо, өспүрүмдөр альтернатива катары кылмыштуулуктун жолун тандай алышат. Үй бүлөлүк мамилелер: үй бүлөдөгү көйгөйлөр, мисалы, алкогольдук көз карандылык, зордук-зомбулук, ажырашуу же ата-эненин жоопкерчиликсиздиги баланын өнүгүшү үчүн жагымсыз чөйрөнү жаратышы мүмкүн, бул өз кезегинде кылмыштуу жүрүм-турумдун ыктымалдыгын жогорулатат. Маалымат каражаттарынын жана интернеттин таасири: заманбап технологиялар жана маалымат каналдары каалабаган маалыматка, анын ичинде зордук-зомбулукту, баңгизаттарды жана кылмыштуу иш-аракеттерди жайылтууга мүмкүнчүлүк берет. Өспүрүмдөргө бул булактардан терс таасирин тийгизип, кийинчерээк кылмыштуу топторго мүчө боло алышат. Психологиялык факторлор: жашы жете элек өспүрүмдөр Активдүү психологиялык жана эмоционалдык өнүгүү мезгилинде, бул аларды айлана-чөйрөнүн таасирине жана жагдайларына дуушар кылышы мүмкүн. Айрым өспүрүмдөр агрессия, депрессия же импульсивдүүлүктүн жогорулашы сыяктуу психикалык бузулуулардан жапа чегиши мүмкүн, бул кылмыштуу жүрүм-турум коркунучун жогорулатат. Жашы жете электердин кылмыш жасашынын себептери ар башка. Өлкөдөгү социалдык чыңалуунун өсүшү, экономикалык абалдын начарлашы жана жашоо деңгээлинин төмөндөшү, эреже катары, биринчи кезекте жаштарга таасир этет. Алкоголизм, анестезия, үй-бүлөдөгү көйгөйлөр жана кемчиликтер сыяктуу кылмыштуу факторлор кылмыштуулуктун көбөйүшүнө жана күчөшүнө таасир этет.

Социалдык жактан алсыз үй бүлө-бул социалдык жактан алсыз балдары бар үй бүлө жана жашы жете элек балдардын ата-энелери же мыйзамдуу өкүлдөрдүн балдарды тарбиялоосу жана мыйзам боюнча милдеттерин аткарбаган, алардын жүрүм-турумуна терс таасирин тийгизген же жаман мамиле кылган үй-бүлө.

Белгилей кетүүчү нерсе, психологиялык жана социалдык фактор, келечек жөнүндө дагы бир белгисиздик катары, изилдөөнүн көз карашы, жумуш орду, жумуш менен камсыз кылуу жана коомдогу катуу менчик катмары жашы жете электердин баңгизаттарды колдонуудан улам күнүмдүк кыйынчылыктардан качып кетишине алып келет. Алкоголдук ичимдиктердин, баңгизаттардын, зордук-зомбулуктун болушу адеп-ахлактык принциптердин, каада-салттардын жана нормалардын жоголушуна алып келет. Коомдогу өзгөрүүлөр жаш муунга түздөн-түз таасир этет, мунун бардыгы жаштардын социалдык коопсуздугу жана компетенттүү үй бүлөлүк билим берүүнүн жоктугу жөнүндө, ал жерде төрөлгөндөн баштап туура негизделген моралдык принциптер жок. Үй бүлөлүк тарбия алсырап калганда, көчө чөйрөсү таасир эте баштайт, бул негиз жана имитация болуп калат, көбүнчө мындай тарбиянын негизи өтө жагымсыз. Жашы жете электер тарабынан жасалган кылмыштардын санынын көбөйүшү терең жана олуттуу социалдык чыр-чатактарды көрсөтүп турат анда жаштар менен иштеген мекемелердин мамлекеттик программалары жана иш-аракеттери натыйжасыз болуп чыгат. Жашы жете электердин кылмыштуулугунун себептери: коомдун катмарлануусу, жашоонун төмөнкү деңгээли, өспүрүмдөрдүн арасында алкогольдук ичимдиктердин жана баңгизатка көз карандылыктын жайылышы, адеп-ахлактын төмөндөшү, адеп-ахлак, телевидение жана интернет, алар дайыма бузуку жашоо образын жайылтышат, өспүрүмдөрдүн өзүлөрүндө эрк сапаттарынын жоктугу ж.б.

Жашы жете элек кылмышкердин инсандыгына өзгөчө көңүл бурулса, профилактикалык иш-чаралар ийгиликтүү болот. Криминологиялык көз караштан алганда, муктаждык жашы жете элек кылмышкерлердин үй-бүлөлүк абалын биринчи кезекте изилдөөдө турат, мында инсандын социалдык сапаттары жана негиздери негиз болот. Көбүнчө ата-энелери туура эмес жүрүм-турум кылган үй бүлөлөрдө балдар кылмыш жолуна түшүшөт. Өспүрүмдөрдүн инсандык өзгөчөлүктөрүн аныктоонун негизи-алардын укуктук аң-сезиминин өзгөчөлүктөрү, кылмыш жасаган өспүрүмдөр мыйзамдуу сабатсыздыкка ээ. Мүнөздүү өзгөчөлүк-өспүрүмдөрдүн бош убактысы, кылмышкерлердин бош убактысы алда канча көп. Ошондой эле билим берүү менен инсандык маданияттын ортосунда жакшы байланыш бар - бул тенденция билим деңгээли төмөн балдардын билим деңгээли жана билими жетиштүү болгон мыйзамды сыйлаган курдаштарына караганда кылмыш жасоого көбүрөөк жакын экендигин көрсөтөт.

Тарбиянын зыяндуу эки түрү бар: деспоттук жана жол берүүчү:

- балага туруктуу кысым менен байланышкан деспотиялык мүнөз, бардык иш-аракеттерди катуу көзөмөлдөө, жашы жете элек баланын каалоосун бекемдейт, айрыкча "өткөөл мезгилде" эркиндик жана көз карандысыздык үчүн, кара ниеттик жана мыкаачылык атмосферасын түзөт. Бул өспүрүмдөрдүн максимализми менен аралашып, жашы жете элек баланы үйдөн качууга жана үй-жайсыз адамдардын катарын толуктоого түртөт, алар көбүнчө ар кандай максаттарда кылмыш жасашат. Бул кылмыш "өспүрүмдөрдүн көтөрүлүшүнүн" натыйжасы болушу мүмкүн. Жана мындай кылмыштын зордук-зомбулук мүнөзүн жокко чыгарууга болбойт, мисалы, ата-энелерге физикалык каршылык көрсөтүү менен (айрыкча

тарбиялоодо физикалык таасир этүү ыкмаларын колдонуу менен). Эгерде тарбиялоодо физикалык зомбулукту колдонуу жөнүндө сөз кылсак, анда мындай ыкмалар баланын инсандыгын калыптандырууга өтө терс таасирин тийгизерин белгилей кетүү керек;

- же тескерисинче, ушул сыяктуу кесепеттерге алып келет, бул баланын кандайдыр бир күнөөсү үчүн кечирилген жана ал өзүнүн иш-аракеттери үчүн жооптуу эмес. Мындай тарбия жазасыз калуу жана жол бербөө сезимин калыптандырууга алып келет. Бул өз кезегинде социалдык коркунучтуу иш-аракет үчүн жазадан коркуунун жоктугуна, жасалган аракеттердин зыяндуулугун жетиштүү деңгээлде билбөөгө алып келиши мүмкүн.

Албетте, үй бүлөнүн таасири билим берүү таасири менен гана чектелбейт. Балдарга болгон мамилеси менен тыгыз байланышта болгон ата-энелердин жүрүм-туруму да маанилүү. Ата-энелердин жүрүм-туруму менен алардын балдар менен болгон мамилесинин ортосундагы мамиленин таасирин.

Азыркы учурда өспүрүмдөрдүн кылмыштуулугу көп факторлуу жана татаал. Өспүрүмдөрдүн кылмышына таасир этүүчү факторлорду изилдөө, ошондой эле алдын алуу жана реабилитациялоонун инновациялык ыкмаларын иштеп чыгуу үчүн кошумча изилдөөлөрдү жүргүзүү маанилүү. Бул көйгөйдү чечүү үчүн, интеграцияланган ыкма керек, анын ичинде өспүрүмдөр үчүн социалдык колдоону жана коргоо чараларын көбөйтүү, айрыкча оор турмуштук шарттарда. Билим берүүнүн сапатын жана жеткиликтүүлүгүн жакшыртуу, көз карандылыкты алдын алуу программаларын жана агрессияны алдын алуу, ошондой эле өспүрүмдөрдүн коомдук жана маданий турмушка активдүү катышуусу кылмышкерлердин тобокелдигин азайтууга жардам берет. Мындан тышкары, бул көйгөйдү чечүүдө маанилүү аспект-бул жашы жете элек кылмышкерлер үчүн натыйжалуу реабилитациялоо программаларын иштеп чыгуу жана ишке ашыруу, анын ичинде психологиялык колдоо, конструктивдүү жүрүм-турумду үйрөтүү жана курдаштары жана чоңдор менен өз ара аракеттенүү.

Ошондуктан, мамлекеттин, билим берүү мекемелеринин, коомдук уюмдардын жана үй бүлөнүн биргелешкен аракеттери өспүрүмдөрдүн кылмыштуулугун азайтууга жана анын өнүгүшү жана мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү үчүн ыңгайлуу чөйрөнү түзүүгө жардам берет. Бул тармактагы илимий изилдөөлөр коомчулукка өспүрүмдөрдүн кылмыштуулугуна байланыштуу кыйынчылыктарды ийгиликтүү чечүүгө мүмкүндүк берген билим жана тажрыйба алуу үчүн улантылышы керек. Жыйынтыктап айтканда, жашы жете электердин кылмыштуулугу белгилей кетүү керек бири-бирине байланышкан тышкы жана ички факторлордун көптүгүнөн көз каранды.

Жашы жете электердин кылмыштуулугу сыяктуу көрүнүштүн бар экендигин конкреттүү менен байланыштыруу терс социалдык же жүрүм-турумдук аспект ыңгайсыз-алар бар системада жана детерминисттик нерсе менен. Жашы жете электердин арасындагы кылмыштардын алдын алуу маселелери мамлекеттин милдети болуп саналат.

Жашы жете электердин жана жаштардын арасындагы кылмыштуулуктун эффективдүү атайын криминологиялык алдын алуунун негизги шарты бир эле учурда ар кандай ведомстволордун, мекемелердин, түзүмдөрдүн жакшы координацияланган өз ара аракеттенүүсү жана профилактиканын бардык тартылган субъектеринин аракеттерин так координациялоо болуп саналат. Ошондуктан, жашы жете электердин жана өспүрүмдөрдүн

кылмыштуулукту алдын алуу системасын андан ары өнүктүрүү мамлекеттин жана жалпы коомдун толук колдоосуз мүмкүн эмес. Мамлекет бул маселени чечүүгө жоопкерчиликтүү мамиле жасашы керек, жогорку квалификациялуу адистердин кадрдык резервдерин кеңейтүү жана жашы жете элек балдары бар кембагал үй-бүлөлөрдүн көйгөйлөрү менен алектенген мекемелердин каржылык колдоосун эске алуу керек.

Мамлекет ошондой эле коомдук ишмерлерди жана Социалдык адаптация жана жашы жете элек балдардын маданий өнүгүүсү үчүн маданий мекемелердин жетекчилигин камтышы керек. Мамлекеттин, коомдук ишмерлердин, ошондой эле, айрыкча, ар бир жарандын биргелешкен аракетинин аркасында, бул көйгөйдү чечүүнүн натыйжалуу ыкмасын табууга болот, атайын өспүрүмдөрдүн жана өспүрүмдөрдүн кылмыштуулугун криминологиялык жол менен алдын алуу үчүн.

Кыргызстанда кылмыш жоопкерчилиги 16 жаштан, өзгөчө оор кылмыштар үчүн (адам өлтүрүү, зордуктоо ж.б.) 14 жаштан башталат.

Кыргыз Республикасынын Башкы прокуратурасынын маалыматы боюнча, 2022-жылы кылмыш жасаган өспүрүмдөрдүн (14-17 жаштагы) саны 2021-жылга салыштырмалуу дээрлик 33 пайызга өскөн. Кыргызстанда акыркы эки жылда кылмыш жасаган өспүрүмдөрдүн саны 1,6 эсеге өстү, (кылмыш жасаган 14-17 жаштагы өспүрүмдөрдүн саны).

2018-жылдан бери Башкы прокуратура балдар жана балдарга каршы жасалган бардык кылмыштардын анализин жүргүзүп келет. Көбүнчө уурулук катталат, б.а мотив социалдык, атайылап эмес. Бул жакырчылык жана кыйынчылыктар балдарды кылмыш жасоого түртөт дегенди билдирет. Алардын көбү мигрант үй бүлөлөрдүн балдары.

2021-жылы Улуттук статистикалык комитеттин маалыматы боюнча, балдардын 40,5% же 1 миллион 72 миң адам жакырчылыкта жашашкан. Эмгек, социалдык камсыздоо жана миграция министрлиги 2022-жылдын июль айында 88000ден ашуун мигрант ата-энелердин балдары жөнүндө билдирди. Ошол эле учурда, беш миңден ашуун бала туугандары жок адамдар менен жашашкан.

Улуттук статкомдун маалыматына ылайык, кылмыш жасалган учурда 14-17 жаштагы соттолгондордун саны акыркы жылдары көбөйдү. Бирок бул 2000-жылдардын башындагыга караганда бир нече эсе аз.

Колдонулган адабияттар

1. Андриенко, В.К. Система перевоспитания подростков в условиях специальной школы: (Пособие: Науч.-метод. рекомендации) / В.К. Андриенко, Ю. В Гербеев, И.А. Невский; НИИ общ. пробл. воспитания АПН СССР, Лаб. по изуч. причин и предупреждению отклонений в поведении учащихся. - М.: Б. и., 2020.
2. Гилинский Я.И. Девиантность, преступность, социальный контроль. Избранные статьи. СПб., 2004.
3. Курбанова Д.А. Традиции и обычаи народов Дагестана в системе мер предупреждения преступности // Актуальные проблемы российского права. 2010. № 4 (17). С. 174-181.

4. Жаасынбек кызы, А., & Маманова, А. (2023). Үй бүлөлүк зомбулук: бүтүндөй коомдун көйгөйү. Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Укук, 1(2), 43-48. DOI: [https://doi.org/10.52754/16948661_2023_1\(2\)_7](https://doi.org/10.52754/16948661_2023_1(2)_7). EDN: IАНКАМ.
5. Жаасынбек Кызы, А. Үй бүлөлүк зомбулук: бүтүндөй коомдун көйгөйү / А. Жаасынбек Кызы, А. Ж. Маманова // Ош мамлекеттик университетинин Жарчысы. Укук. – 2023. – No. 1. – P. 43-48. – DOI 10.52754/16948661_2023_1(2)_7. – EDN IАНКАМ.
6. Маматсалим Кызы, Г. Правовой статус субъектов семейно-правовых отношений опека и попечительство над несовершеннолетними / Г. Маматсалим Кызы, Д. А. Джунусова // Вестник Ошского государственного университета. – 2021. – Т. 1, № 3. – С. 162-168. – DOI 10.52754/16947452_2021_1_3_162. – EDN HLWWIU.
7. <https://cyberleninka.ru/article/n/organizatsionno-takticheskie-osnovy-rassledovaniya-otdelnyh-vidov-prestupleniy-sovershennyh-nesovershennoletnimi>